

บทบาทพระสงฆ์ต่อการสร้างจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตย แก่เยาวชนไทย กรณีศึกษาคณะสงฆ์ภาค 8*

THE ROLE OF BUDDHIST MONKS IN RAISING DEMOCRATIC AWARENESS AMONG THAI YOUTH: A CASE STUDY OF THE SANGHA REGION 8

พระครูพิสุทธิธรรมภรณ์*, อาทิตย์ แสงแฉวก, สุขพัฒน์ อนนจารย์, วีรณัฐ พรหมจักร์

PhraKhru Phisutthidhammaphon*, Artit Sangsachawat, Sukkaput Anoojarn, Weeranuch Promjak

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง เลย ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences Mahamakut Buddhist University, Sri Lanchang Campus, Loei, Thailand

*Corresponding author E-mail: wisut.tho@mbu.ac.th

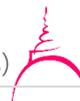
บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 ในการสร้างจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ เยาวชนไทย 2) เพื่อสังเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 ในการสร้างจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่เยาวชนไทย และ 3) เพื่อเสนอแนะรูปแบบการเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากพระสังฆาธิการ จำนวน 8 รูป สนทนากลุ่มย่อยพระสอนศีลธรรม ครู และนักเรียน จำนวน 42 รูป/คน กลั่นกรองรูปแบบจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า 1) พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8 มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่เยาวชนไทย ใช้เทคนิคการสอนธรรมแบบประยุกต์พุทธศาสนากับหลักประชาธิปไตย ใช้เทคโนโลยีและสื่อการสอน มีการจัดโครงการอบรมการดำเนินชีวิตโดยบูรณาการหลักธรรมกับหลักการประชาธิปไตย 2) จากการสังเคราะห์เนื้อหา พบว่า พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 มีการสร้างจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่เยาวชนไทย สอดคล้องกับหลักการของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุด เคารพ และปฏิบัติตามกฎหมาย 3) รูปแบบการเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เชื่อมโยงระบอบประชาธิปไตยกับหลักธรรม มีโครงสร้างเหมาะสม สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง วัดผลลัพธ์และมีประสิทธิภาพ จากปัจจัยนำเข้าและกระบวนการดำเนินการมีความถูกต้องตามหลักทฤษฎีของวิธีการเชิงระบบ

คำสำคัญ: บทบาทพระสงฆ์, การสร้างจิตสำนึก, การปกครองระบอบประชาธิปไตย, เยาวชนไทย, หลักธรรมทางพุทธศาสนา

Abstract

This research aimed to: 1) Study the current role of Buddhist monks in Ecclesiastical Region 8 in cultivating democratic consciousness among Thai youth, 2) Synthesize the roles of monks in

promoting democratic values, and 3) Propose a model to enhance youth awareness of democratic governance by utilizing the roles of monks in the region. This was a qualitative study employing in-depth interviews with eight senior monks, small group discussions with 42 participants comprising Dhamma teachers, schoolteachers, and students, and model validation by five experts. The findings revealed that: 1) Monks in Ecclesiastical Region 8 play a significant role in fostering democratic awareness by integrating Buddhist teachings with democratic principles. They employ modern technology, media, and organize training programs that emphasize moral living through the integration of Dhamma and democratic values. 2) Content synthesis indicated that the monks' roles align with democratic governance principles. They uphold the Vinaya (monastic discipline) as the highest code, respect the law, and operate within both spiritual and civic responsibilities. 3) The proposed model for promoting democratic consciousness among youth is consistent with the research objectives. It links democratic governance with Buddhist principles, is systematically structured, feasible in practice, measurable in outcome, and demonstrates efficiency. The model was confirmed by experts to be theoretically sound, applicable, and beneficial in terms of social, ethical, and educational value.

Keywords: Role of Buddhist Monks, Consciousness Development, Democratic Governance, Thai Youth, Buddhist Principles

บทนำ

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น การรวมกลุ่ม และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะเยาวชน ซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาให้เป็นพลเมืองประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงหน้าที่ของตนในระบอบประชาธิปไตย (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 54 และมาตรา 70) ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) แผนแม่บทด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้กำหนดเป้าหมายให้เยาวชนไทยเป็น “พลเมืองที่ดี” ที่มีจิตสาธารณะ เคารพสิทธิของผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับความแตกต่างทางความคิดได้อย่างสร้างสรรค์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2561) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Democracy) และ “การพัฒนาพลเมือง” (Civic Development) ซึ่งมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้าใจและทัศนคติประชาธิปไตยตั้งแต่วัยเยาว์

แม้รัฐจะมีนโยบายและกลไกสนับสนุนผ่านระบบการศึกษาและกิจกรรมทางสังคม แต่ยังคงพบข้อจำกัด เช่น ระบบการศึกษาที่เน้นเนื้อหาวิชาการมากกว่าการฝึกทักษะพลเมือง บรรยากาศสังคมที่มีความขัดแย้งทางการเมือง และการขาดต้นแบบที่มีคุณธรรมในระดับชุมชน (สมคิด พุทธศรี, 2563) ส่งผลให้เยาวชนบางส่วนขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม และมีพฤติกรรมแยกตัวจากกิจกรรมทางการเมือง นอกจากนี้ จากข้อมูลของ iLaw และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน ที่ได้ให้ข้อมูลการแสดงออกของเยาวชนบางกลุ่มในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2563 - 2564 ได้สะท้อนถึงปัญหาด้านความรุนแรงทั้งในเชิงสัญลักษณ์และพฤติกรรม เช่น การใช้ถ้อยคำหยาบคายบนเวทีปราศรัย การล้อเลียนเชิงเสียดสีต่อสถาบันหลักของชาติ รวมถึงเหตุการณ์ปะทะกับเจ้าหน้าที่รัฐในบางพื้นที่ ซึ่งสะท้อนถึงการขาดกลไกพัฒนาทักษะการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ (iLaw, 2563); (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2564) ปราบปรามการนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการปลูกฝังจิตสำนึก

ประชาธิปไตยที่ยึดมั่นในสันติวิธี คุณธรรม และการเคารพกติกาสังคมอย่างลึกซึ้ง และจากงานศึกษาของพระมหา
หรรษา ธมฺมหาโส ได้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะบทบาทของพระสงฆ์ สามารถเป็นพลังเสริมในการปลูกฝัง
คุณลักษณะของพลเมืองที่ดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการอธิบายหลักธรรม เช่น สาราณียธรรม 6 และสังคหวัตถุ 4
ให้สอดคล้องกับแนวคิดทางประชาธิปไตย อันประกอบด้วย การเคารพสิทธิเสรีภาพ การรู้จักกติกาสังคม และการใช้
สันติวิธีในการจัดการกับความขัดแย้ง (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2558)

ในบริบทของ “เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8” ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ที่มีศาสนสถานและกิจกรรมทางสังคม
ของพระสงฆ์อย่างต่อเนื่อง พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการสอนธรรมะ การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจ และการเข้า
ร่วมกิจกรรมเยาวชนในชุมชน ทว่าบทบาทยังไม่ได้รับการศึกษาเชิงลึกว่ามีผลต่อการสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตย
ของเยาวชนในระดับใด และสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อสร้าง “พลเมืองประชาธิปไตย” ได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้
ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ต่อการสร้างจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
แก่เยาวชนไทย: กรณีศึกษา เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8” เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
ทัศนคติและจิตสำนึกประชาธิปไตยให้กับเยาวชน โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้
สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตย และเพื่อพัฒนาแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้ในระดับพื้นที่หรือ
ระดับนโยบาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

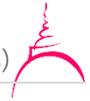
1. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 ในการสร้างจิตสำนึกในการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยแก่เยาวชนไทย
2. เพื่อสังเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 ในการสร้างจิตสำนึกในการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยแก่เยาวชนไทย
3. เพื่อเสนอแนะรูปแบบการเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระสงฆ์
ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของ
พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 ในการสร้างจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่เยาวชนไทย
โดยผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะและคุณสมบัติที่เกี่ยวข้อง
กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 เป็นการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์และการพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตย รวมถึงการเก็บ
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่
พระสังฆาธิการ จำนวน 8 รูป ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด ในเขตปกครองคณะสงฆ์
ภาค 8 ครอบคลุม 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย หนองคาย อุดรธานี สกลนคร บึงกาฬ และหนองบัวลำภู โดยมุ่งศึกษา
บทบาทของพระสงฆ์ใน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

2. การสังเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ เป็นกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1 ร่วมกับการจัด
การสนทนากลุ่มย่อย (Small Group Discussion) จำนวน 3 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย พระสอนศีลธรรม จำนวน 6 รูป
ครูสอนวิชาสังคมศึกษา จำนวน 6 คน นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 30 คน รวมทั้งสิ้น 42 รูป/คน
จากโรงเรียน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนนาอ้อวิทยา จังหวัดเลย, โรงเรียนนาวังศึกษาวิช จังหวัดหนองบัวลำภู, และ

โรงเรียนวังม่วงวิทยา จังหวัดหนองคาย โดยมุ่งศึกษาทัศนคติและประสบการณ์ร่วมกับบทบาทของพระสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ประกอบในการออกแบบร่างรูปแบบการเสริมสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชน

3. การพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การยกย่องรูปแบบ ออกแบบแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชน โดยอิงจากข้อมูลสังเคราะห์ที่ได้ในระยะที่ 1 และ 2 การตรวจสอบและกลั่นกรองรูปแบบ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ทำหน้าที่ประเมินรูปแบบที่เสนอ โดยใช้เกณฑ์ด้านความถูกต้อง (Validity), ความเป็นไปได้ (Feasibility) และความเป็นประโยชน์ (Usefulness) เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ต้องเป็นนักวิชาการที่มีตำแหน่งทางวิชาการระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ หรือรองศาสตราจารย์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ หรือการปกครอง โดยใช้แบบประเมินเชิงพรรณนาและข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์

ผลการวิจัย

1. พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 มีบทบาทในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับหลักการประชาธิปไตย โดยเน้นการสอนธรรมะผ่านเทคนิคที่ทันสมัย เช่น การใช้เทคโนโลยีและสื่อประกอบการเรียนการสอน การยกตัวอย่างกรณีศึกษาในชีวิตจริง การจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ ตลอดจนการเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ทั้งนี้ มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำคัญ ได้แก่ อัตตาธิปไตย ประชาธิปไตย อัมมาธิปไตย หลักทศพิธราชธรรม หลักกาลามสูตร หลักพรหมวิหาร หลักสามัคคีธรรม หลักกสิกรรมมงคลผล ประโยชน์ในการปลูกฝังคุณลักษณะพลเมืองที่ดี เช่น การรู้จักสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม รวมถึงการเน้นหลักธรรมที่เข้าใจง่ายและใกล้ตัวเยาวชน เช่น ขรวาจาธรรม ทิศ 6 สังคหวัตถุ เบญจศีล การพึ่งพาตนเอง และคารวะธรรม

2. การสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยชี้ว่า บทบาทของพระสงฆ์มีความสอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยในหลากหลายมิติ โดยสามารถจำแนกบทบาทได้ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง พบว่า พระสงฆ์ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนุญสูงสุด เปรียบเสมือนการเคารพรัฐธรรมนูญของพลเมืองไทย 2) ด้านศาสนศึกษา พบว่า มีการส่งเสริมการเรียนรู้พระธรรมวินัยในหมู่พระภิกษุ สามเณร และเยาวชน 3) ด้านการศึกษาสังเคราะห์ พบว่า สนับสนุนสถานศึกษาแบบไม่เลือกปฏิบัติ สะท้อนแนวคิดเรื่องความเสมอภาค 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า มีถ่ายทอดธรรมะสู่สาธารณชนด้วยความเท่าเทียม 5) ด้านการสาธารณูปการ พบว่า มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและวัฒนธรรม 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย

3. รูปแบบการเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับระบอบประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมเชิงปฏิบัติ โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้ 1) รูปแบบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (Objective Consistency) 2) รูปแบบตอบสนองต่อเป้าหมายในการพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชน 3) รูปแบบมีความเหมาะสมของโครงสร้าง (Model Appropriateness): ออกแบบตามแนวคิดเชิงระบบ โดยแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน 4) ความสามารถในการนำไปใช้ (Implementation) โดยสามารถประยุกต์ใช้ได้ในระดับโรงเรียนและชุมชน 5) การวัดผลและประสิทธิภาพ (Measurement of Output and Effectiveness) และมีเครื่องมือประเมินผลสัมฤทธิ์ตามขั้นตอนการดำเนินงาน และ 6) ความถูกต้องทางทฤษฎี (Correctness) โดยอ้างอิงตามกรอบวิธีการเชิงระบบ (Systems Approach) และแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ความคุ้มค่า (Worthiness): สร้างคุณค่าเชิงจริยธรรม สังคม และเศรษฐกิจ การประเมินความเสี่ยง (Risk and Limitation Assessment) และมีการประเมินข้อจำกัดเพื่อเตรียมแนวทางในการปรับใช้ในแต่ละบริบท ซึ่งสามารถสรุปตารางเปรียบเทียบระหว่างบทบาทของพระสงฆ์กับหลักประชาธิปไตย ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบระหว่างบทบาทของพระสงฆ์กับหลักประชาธิปไตย

บทบาทของพระสงฆ์	การแสดงออกในทางปฏิบัติของพระสงฆ์	หลักการประชาธิปไตยที่สอดคล้อง
ด้านการปกครอง	ยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนุญสูงสุด เคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของแผ่นดิน	การเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญ
ด้านศาสนศึกษา	ศึกษาพระธรรมวินัย และถ่ายทอดให้พระภิกษุ สามเณร และเยาวชนเข้าใจหลักธรรม	สิทธิเสรีภาพในการเรียนรู้ ความเสมอภาคทางการศึกษา
ด้านการศึกษา สงเคราะห์	สนับสนุนสถานศึกษาในชุมชน และในวัดโดยไม่เลือกปฏิบัติ	สิทธิในการเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างเท่าเทียม
ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	เผยแผ่ธรรมะอย่างเท่าเทียม แก่ทุกกลุ่มในสังคม	เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
ด้านการสาธารณูปการ	ร่วมพัฒนาชุมชน ส่งเสริมการศึกษา อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น	สิทธิในการพัฒนาและมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ
ด้านการสาธารณ สงเคราะห์	ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน	การมีจิตสำนึกสาธารณะ ความรับผิดชอบต่อสังคม และ การส่งเสริมความเสมอภาคในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

อภิปรายผล

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าบทบาทของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 มีความสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยในหมู่เยาวชนไทย โดยเฉพาะเมื่อบทบาทดังกล่าวเชื่อมโยงกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดประชาธิปไตยอย่างเหมาะสม ทั้งในเชิงเนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนรู้

1. การใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือทางสังคมเพื่อพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตย พระสงฆ์ได้บูรณาการหลักธรรมสำคัญ เช่น อตตาทิปไตย ธัมมาธิปไตย ทศพิธราชธรรม และสังคหวัตถุ กับแนวคิดประชาธิปไตยที่เน้นสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยเฉพาะการนำไปประยุกต์ผ่านกิจกรรม อบรม และสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย ถือเป็น การส่งเสริมคุณลักษณะของ “พลเมืองที่มีคุณภาพ” ตามแนวคิด Civic Education ซึ่งเน้นการปลูกฝังจิตสาธารณะ (public-mindedness) และทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยอย่างสร้างสรรค์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ งานวิจัยของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ที่กล่าวว่า พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่เป็น “พลังทางสังคม” ที่ช่วยปลูกฝังคุณลักษณะของพลเมืองที่ดี โดยการบูรณาการหลักธรรม เช่น สาราณียธรรม 6 และสังคหวัตถุ 4 เข้ากับหลักสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าพระสงฆ์ในภาคอีสานใช้หลักธรรมเหล่านี้เป็นฐานในการสื่อสารและสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยให้กับเยาวชน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2558)

2. ความสอดคล้องกับกระบวนการขัดเกลาทางการเมือง (Political Socialization) จากการสังเคราะห์ข้อมูลพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ใน 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง ศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ล้วนเป็นกระบวนการทางสังคมที่ถ่ายทอดคุณค่า ความเชื่อ และพฤติกรรมประชาธิปไตยให้กับเยาวชน (ทิพย์พาพร ดันดีสุนทร, 2555) ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการตาม Political Socialization Theory ที่ระบุว่าสถาบันทางสังคม เช่น ศาสนา โรงเรียน และครอบครัว มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมทัศนคติทางการเมืองของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะการสอนศีลธรรมในโรงเรียน การจัดอบรมในวัด และการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในกิจกรรมเยาวชนในชุมชน ช่วยสร้างช่องทางให้เยาวชนได้เรียนรู้ผ่าน “ต้นแบบพฤติกรรม” ซึ่งเป็นหนึ่งในกลไกหลักของการขัดเกลาทางการเมือง นอกจากนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐฉินันท์ นันทะเสนา ที่ได้ศึกษาการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชน และพบว่า แม้เยาวชนรุ่นใหม่มีพลังในการเรียกร้องประชาธิปไตย แต่ยังคงขาดการฝึกฝนด้านคุณธรรม ความอดทน และสันติวิธี งานวิจัย

ของผู้วิจัยในครั้งนี้จึงมีคุณูปการในการเสนอแนวทางที่พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่เสริมสร้าง “กรอบคุณธรรม” ให้การแสดงออกของเยาวชนอยู่ในวิถีประชาธิปไตยที่สร้างสรรค์ (ณัฐฉินันท์ นันทะเสนา, 2563)

3. การพัฒนารูปแบบเสริมสร้างจิตสำนึกที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมรูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีลักษณะเชิงระบบ สะท้อนความเข้าใจในการเชื่อมโยงหลักธรรมกับการเสริมสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตย โดยให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Participatory Democracy (Pateman, 1970) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วม และการพัฒนาทักษะพลเมืองผ่านประสบการณ์ตรง รูปแบบดังกล่าวยังตอบสนองต่อคุณลักษณะของ “พลเมืองประชาธิปไตย” ที่รัฐไทยพยายามส่งเสริมภายใต้นโยบายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นอกจากนี้ การตรวจสอบรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิยังช่วยต่อยอดความถูกต้องและความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้จริงในระดับชุมชนและสถานศึกษา ซึ่งสะท้อนถึงหลักการ Model Appropriateness และ Implementation Feasibility ในการวิจัยเชิงระบบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริกาญจน์ ธนเกียรติ ที่ได้ศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองผ่านศาสนาในระดับโรงเรียน พบว่า การเรียนรู้ผ่านพระสงฆ์หรือครูจริยธรรมที่มีแบบอย่างที่ดี (role model) มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติทางการเมืองของเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสนับสนุนข้อเสนอของผู้วิจัยว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทในฐานะ “ผู้นำคุณธรรม” (moral leaders) ในระดับชุมชน (ศิริกาญจน์ ธนเกียรติ, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

หลักธรรมที่พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8 นำมาใช้ในการเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยสามารถนำเสนอเป็นรูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) ดังที่แสดงในภาพประกอบด้วยหลักธรรม 6 ประการ สรุปเป็นแผนภาพ ดังนี้

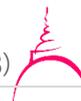
ภาพที่ 1 หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8

1. การเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามหลักทวารวาสธรรม โดยการสอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียมและเป็นธรรม
2. การเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามหลักทศ 6 โดยการสอนให้ปฏิบัติต่อบุคคลตามหน้าที่และความรับผิดชอบภายใต้บรรทัดฐานทางสังคม (Norm)
3. การเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามหลักสังคหวัตถุ โดยการสอนให้มีจิตอาสา มีจิตสำนึกสาธารณะ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่แบ่งแยก ไม่กีดกัน
4. การเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามหลักเบญจศีล โดยการสอนให้ไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายเพื่อนมนุษย์ในสังคม
5. การเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามหลักการพึ่งพาตนเอง โดยการสอนให้รู้จักพึ่งพาตนเอง โดยไม่เป็นภาระของผู้อื่น
6. การเสริมสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามหลักทวารธรรม โดยการสอนให้เคารพคนอื่นหรือสิ่งอื่น รวมถึงระเบียบ กติกา กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ และกฎหมาย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยแก่เยาวชนไทย โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับหลักการประชาธิปไตยอย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการสอนเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค และการพึ่งตนเองผ่านกิจกรรมอบรม การใช้เทคโนโลยีประกอบการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างในชีวิตจริง ทั้งนี้ หลักธรรมที่ถูกนำมาใช้ประกอบด้วย อตตาทิปไตย ธัมมาทิปไตย ทศพิทธราชธรรม สังคหวัตถุ เบญจศีล ทวารวาสธรรม และหลักกอนัตตา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาพลเมือง (Civic Education) ที่มุ่งสร้างเยาวชนให้มีจิตสาธารณะและจิตสำนึกต่อสังคม ข้อเสนอแนะที่สำคัญในประเด็นนี้ คือ ภาครัฐควรส่งเสริมการใช้บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางคุณธรรมในสถานศึกษา โดยสนับสนุนให้มีความร่วมมือระหว่างวัดกับโรงเรียนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เมื่อพิจารณาบทบาทของพระสงฆ์ใน 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง ศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทเชิงโครงสร้างที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และเป็นสถาบันทางสังคมที่ส่งเสริมการขัดเกลาทางการเมือง (Political Socialization) แก่เยาวชนในระดับชุมชน โดยเฉพาะการสื่อสารเชิงคุณธรรม การจัดกิจกรรมศีลธรรม และการสร้างพื้นที่เรียนรู้แบบปลอดภัย ทำให้เยาวชนได้ฝึกฝนทักษะประชาธิปไตยทั้งด้านความคิดและพฤติกรรม ข้อเสนอแนะสำหรับประเด็นนี้ คือ ควรพัฒนาหลักสูตรการอบรมพระสอนศีลธรรมให้มอบคุณความรู้ด้านประชาธิปไตยร่วมด้วย และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างพระสงฆ์กับครูในพื้นที่ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสื่อสารกับเยาวชนยุคใหม่ ในส่วนของการเสนอรูปแบบการเสริมสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยของเยาวชนโดยพระสงฆ์ พบว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นระบบ สอดคล้องกับแนวคิดเชิงโครงสร้าง และสามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในสถานศึกษาและชุมชน โดยมีจุดแข็งที่เด่นชัดด้านความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ความเหมาะสมขององค์ประกอบ การวัดผลสัมฤทธิ์ และความคุ้มค่าทางจริยธรรมและสังคม อย่างไรก็ตาม การนำรูปแบบไปใช้จริงจำเป็นต้องพิจารณาความแตกต่างทางบริบทของแต่ละพื้นที่ ข้อเสนอแนะในประเด็นนี้ คือ ควรจัดเวทีทดลองใช้รูปแบบในสถานศึกษานำร่องในพื้นที่อื่น ๆ และติดตามผลอย่างเป็นระบบ รวมถึงส่งเสริมการวิจัยเพิ่มเติมในรูปแบบเชิงผสม (Mixed Methods) เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์อย่างรอบด้าน และยกระดับรูปแบบสู่การพัฒนาเชิงนโยบายในระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐฉินนธ์ นันทะเสนา. (2563). การเคลื่อนไหวทางสังคมโดยกลุ่มนักศึกษาขบวนการประชาธิปไตยใหม่. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร. (2555). พัฒนาการแนวคิดเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- พระมหาดุริยสาร ธรรมมาโส. (2558). ศาสนากับการพัฒนาสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1 (6 เมษายน 2560).
- ศิริกาญจน์ ธนเกียรติ. (2564). การพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองไทยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 28(1), 99-118.
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2564). รายงานสถานการณ์สิทธิเสรีภาพในการชุมนุมและแสดงออกของประชาชน ปี 2563 - 2564. เรียกใช้เมื่อ 5 มีนาคม 2568 จาก <https://tlhr2014.com>
- สมคิด พุทธศรี. (2563). บทบาทของระบบการศึกษาในการพัฒนาทัศนคติพลเมือง. วารสารพัฒนาสังคม, 22(3), 45-61.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580): แผนแม่บทด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- iLaw. (2563). สรุปแฟลชม็อบ 18 ก.ค. 2563: เยาวชนปลดแอกจุดกระแสเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ทั่วประเทศ. โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. เรียกใช้เมื่อ 7 มีนาคม 2568 จาก <https://ilaw.or.th/node/5769>